

Az 1956. évi jeges árvíz a Duna magyarországi déli szakaszán

(Dokumentumok, visszaemlékezések)

Faludi Gábor - Szádeczky Attila

Alsó-Duna völgyi Vízügyi Igazgatóság, 6501. Baja, Széchenyi u. 2-6.

Kivonat:

Az összeállítás szerzői az 1956. évi kora tavaszi rendkívüli dunai jeges árvíz eseményeit idézik, emlékezve és emlékeztetve. Mindegyik visszaemlékezés a konkrét helyzet konkrét megítélése alapján kortörténeti értékű önálló vélemény, hiteles, személyes emlék. A első rész (1) a bajai Vízügyi Igazgatóság akkori vezetője, Ballai István összefoglaló jelentéséből (1956. április 14.) és a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban gondozott dokumentumokból közöl az események időrendjét követő mozaikokat. A második rész (2) az országos és Bács-Kiskun megyei sajtó 1956. március havi írásaiból válogat. A harmadik rész (3) az akkori események, a kortárs résztvevők emlékműanyagából közöl részleteket, esetenként teljes terjedelmet.

Kulcsszavak:

vízügyi történelem, árvízvédelem, Duna.

A Duna melletti ember megtelepülése óta ismeri a vizet, ismeri és tiszteli éltető-romboló erejét, figyelte és figyelni állandó mozgását, csodálja harmóniáját. Tudta és tudja, hogy a víz és a nagy folyam - szűkebb és tágabb értelemben is - meghatározza életfeltételeit, lehetőségeit és korlátait. A természetes egyenetlenségek, kilengések mellett is barátságban élt és él együtt a víz adta áldás-átok állapottal.

A Duna magyarországi alsóbb régióiban élők az 1956. márciusában ismert és írott történelmünk legnagyobb, leggyorsabb és legpusztítóbb jeges árvizével szembesültek. Pedig akkor is, akárcsak máskor, a természet tette a magáét, érvényesítette saját törvényeit.

Az 1955-56-os esztendő telének végén többféle ok egyirányú kölcsönhatása eredményezte, hogy a Duna magyarországi, fokozottabban annak alsó szakaszán katasztrofális jeges árvíz alakult ki. Az időszak főbb jellemzői: a szigorú, hosszú tél, a kemény fagyok, majd a Duna különböző szakaszain a korábbiaktól és egymástól is eltérően erős olvadás, jelentős csapadék, gyors árhullám. Az alacsony és magas hőmérsékletek szokatlanul nagy különbsége és gyors változása, egyenetlensége vezetett oda, hogy a folyó több száz kilométeres szakasza teljes szélességében befagyott, és vastagon állt a jég.

Újabb és újabb ár- és hideghullámok, eseti jégmozgás, lefagyó és összetorlódó jégtömegek, megbonthatatlan, 2-6; 7-11 m vastag jégtorlaszok, viharos szél. Soha nem tapasztalt gyorsaságú vízszintemelkedés, bizonytalan lassú jégmozgás, visszaduzzasztó árvíz (Sió, Dunavölgyi Főcsatorna, Dráva). Addig nem mért vizmagasságok, alacsony, gyenge töltések - védekezés, védekezés - kiürített települések, gátszakadások, elöntött területek, lerakódott iszaptenger. ...

„A jeges árvíz olyan természeti jelenség, amelynek okozói között első helyen áll a nagy tömegű jég a folyó víz felszínén. A második ok a folyó felső szakaszán bekövetkező markáns melegfront, amely gyors olvadást okoz, esetleg olvasztó meleg csapadékkal. A melegfront az olvadó vizet a folyó középső vagy alsó szakaszán álló jégtakaróra zúdítja, ahol a vastag, álló jégtakaró olvadása legfeljebb kezdeti szakaszban van. Az olvadó víz zajló jeget is szállít, aminek egy része az álló jég alá sodródik és torlaszt képezhet.

A hazai jeges árvíz oka alapvetően a tartós, igen hideg időszak megjelenése, és a Dunát borító vastag jégtakaró keletkezése. A kártétel befolyásolója az olvadás intenzitása, az újabb hideghullám beköszöntése. A szélsőséges természeti események egybeesése egészen ritkán ismétlődő árvíz katasztrófát okozott 1956-ban.”

Dr. Wisnovszky Iván

Március hónap második dekádjának első napjaiban (11-14) a sükösi Vajastorok és Érsekcsanád közt 6 helyen, a Baja környéki folyószakaszon 2 helyen szakadt át a bal parti védőtöltés. A Margitta (Mohács) sziget nyugati szegélyén hú-

zódo gát 14 helyen szakadt át. A Baja feletti szakadások, szélessége 20-130 m, a város alattiaké 22-200 m, mélységük 1,5-15 m közötti. („A jeges árvíz legnagyobb töltésszakadása Dombori pusztánál a jobb parti töltésen keletkezett. A szakadás 250 m széles, a kimosott kopolya pedig 17 m mély volt”. - **Dr. Wisnovszky I.**)

Baja számára a legtragikusabb esemény 1956. március 11-én 17,45 órakor következett be, amikor - a védekezők erőfeszítése ellenére - a jeges ár áttörte a város központjában lévő, a halász szoborról is ismert téglá boltíves Vörös-hidat. Több méteres jeges víz alá került Józsefváros és a város több más területe, ipari-gazdasági létesítménye. Baján 360 család vált hajléktalanná. De, víz alá került a teljes Margitta (Mohács) sziget és több település is. A jeges ár 1956. március 13-án tetőzött Bajánál 1037 cm-rel, addig soha nem mért maximummal. (Március 3-án a III. fokú árvízvédelmi készülségi elrendelésekor a bajai vízmerce 512 cm-es vízállást jelzett). Március 18-án a jég - a kimerült lakosság nagy örömeire - elvonult Baja alól.

Összeállításunk első részében (1) a bajai Vízügyi Igazgatóság akkori vezetője, **Ballai István (B.I.)** főmérnök összefoglaló jelentéséből (1956. április 14.) és a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban (**Le**) gondozott dokumentumokból (Elnöki anyagok) közlünk az események időrendjét követő mozaikokat. A második részben (2) az országos és Bács-Kiskun megyei sajtó 1956. március havi írásaiból válogatunk (Szabad Nép = **SzN**, Népiújság = **Nú**). A harmadik részben (3) az akkori események, a kortárs résztvevők emlékműanyagából közlünk részleteket, esetenként teljes terjedelmet. Mindegyik emlékezés a konkrét helyzet konkrét megítélése alapján kortörténeti értékű önálló vélemény, hiteles, személyes emlék.

Az 1956. évi kora tavaszi rendkívüli dunai jeges árvíz eseményeit idézzük emlékezve és emlékeztetve.

(1.)

03. 3. 14.03. "Utastítás érkezett a budapesti ÁKSZ-től, hogy **Dégen Imre** kormánybiztos az összes Duna-menti Vízügyi Igazgatóság részére elrendelte a III. fokú árvízvédelmi készülséget. A rendelkezést azonnal közöltük telefon útján a Bács-Kiskun és Baranya megyei szervekkel. Egyidejűleg mozgósítottuk az összes gátörjárás védekező munkáscsapatát. Elrendeltem az éjjel-nappali szolgálatot, bekapcsolva a postát is az állandó telefonszolgálatba".

B.I.

03. 4. 16.30. "Kiss György műsz. osztályvezető részletes utastítást adott mindhárom árvízvédelmi szakaszra a nyúlátolások haladéktalan megkezdése érdekében. Erre a célra a községek közerejét kell mozgósítani. Megadta a munkahelyeket is, ahol kezdeni kell a nyúlátolásokat. A víz lassú, de állandó emelkedést mutat, a jég általában változatlanul áll mindenütt".

Le

03. 5. 21,35. "A dunavecsei járási pártbizottságtól közölték, hogy a jég Dunavecseknél megindult, Apostagnál is zajlik. Viszont 03. 6-án 3,20-kor közölte a Buvizig, hogy Ercsi és Adony között bizonyára jégtorlasz van, mert Ercsinél a víz erősen felemelkedett és elérte az 1954. évi szintet". *Le*

03. 6. "Már több helyről érkezett jelentés, hogy a jég 20-50 m hosszban megcsúszott, helyenként 4-5 percig tartó mozgás volt észlelhető. Zomborral naponkénti telefonérintkezés során adtuk meg kölcsönösen a tájékoztatást a jéghelyzetről. A nyúlátalások ezen a napon (a naplőbejegyzések tanúsága szerint) mindhárom szakaszon folyamatban voltak. Dolgozott összesen 117 szekér, 475 gyalogos közmunkában.

Bajától északra, Tassnál a robbantások következtében a jég megindult, és a Duna vízszintje egy órán belül 2 métert emelkedett. A jugoszláv szakaszon a légierők bombázzák a jeget. A bajai és a kalocsai járásban 23 órától ebzárlat és vadászati tilalom lép érvénybe". *Le*

03. 7. 8,30. "A Bajai Vízügyi Igazgatóság jelenti: Pakstól dél felé a jég teljes hosszában áll. A Margittaszigeten közérők dolgoztak a gát emelésén. Pakstól felfelé a jég hol megmozdul, hol megáll. A torlódás nagyon nagy, és a vízállást veszélyes mértékben emeli. Terv: Pakstól felfelé a jég bombázása. Paksnál van torlasz, valószínű Dunaföldvárnál és Dunavecseknél is. Ordasra a Kormánybizottság 500 főnyi katonai erőt irányít". *Le*

"A mai napon Komáromban kulminál egy árhullám. Ennek ereje Budapesten érezhető lehet. A mi szakaszunkra 2 nap múlva érkehet. A mai szintre még 1 métert kaphatunk. Felső szakaszt a Bajai Vízügyi Igazgatóság műszaki emberekkel megerősítette, tekintettel az ottani szakasz válságos helyzetére". *B.I.*

03. 7. 11,50. "Az éjszaka folyamán az Érsekcsanádtól délre lévő Koppányi-meder rendezés a helyi jégmozgások során torlasszal lett befedve. A jégtorlasz egyelőre nem erősödik. Vízállások: Baja 2 órakor 618, 10 órakor 648. Érsekcsanád vonalán 12,30-kor bombázták a Duna jegét. Eredmény igen csekély, a jég ugyan megmozdult, de tovább húzódni nem tudott, helyben maradt". *Le*

03. 7. 20,25. "Paks és Dunaföldvár között változó jégállapot. Hol indul, hol megáll. A vízállás is ennek megfelelően változik". *Le*

"A következő (03.8-10.) napokon a vízszint állandóan emelkedett, az erős szél hatalmas hullámveréssel ostromolta a védőtöltéseket. Különösen nagy rongálódást szenvedett a Solt-Harta közötti betonút vízfelőli rézsűje. A naponként különböző helyeken végrehajtott légi bombázások és robbantások nem tudták úgy megtörni a jeget, hogy huzamosabb ideig tartó mozgás állt volna be. A munkás létszámot úgy emeltük meg, hogy minden 500 m-re jusson 1-1 segédőr, aki a megfigyelést végzi. Átlagosan 1,5-2,0 km hosszra egy-egy mérnök, vagy technikus került irányítónak". *B.I.*

03. 8. "Az ordasi vízállás a paksi kanyar jégdugója miatt 1,0 m-rel meghaladta az 1954. évi maximumot". *Le*

03. 9. "Baján tárgyalunk a jugoszláv bizottsággal a jéglevonulás meggyorsítása érdekében foganatosítandó munkálatokról. Ekkor még mintegy 70 km hosszban állt a jég a Dunán az országhatártól lefelé és 120 km hosszban a határtól felfelé, eltekintve egyes kisebb megszakításoktól. A vízállás rohamos emelkedése miatt Baján nyúlógáttal kellett védeni a Deák Ferenc hajózsilipet, az elzáró vaskaput pedig deszkával magasítottuk, hogy a víz meg ne hatalja. Szükségessé vált a zsilipen lévő raktár kiürítése is. A védvonalról mindenünnen csurgást, buzzgárt, átázást jelentettek, amelyek elfogásánál polgári és katonai erők működtek közre. A nyúlógátak építése

minden vonalon nagy erővel haladt, úgyhogy a kivezényelt katonaság és MÁV pályamunkások mellett közérőként 1993 gyalogmunkás és 916 szekér dolgozott". *B.I.*

"Meg kellett kezdeni a Baja-Szeremle közti kövesúton is a nyúlógát-építést. Mindennemű védelmi anyag: rőzse, karó, zsák, palló, pátria lemez, világító eszközök, munkaerő kellő mennyiségben állt rendelkezésre. Kordék, földhordó gépek tömegesen vettek részt a védelmi munkálatokban". *Le*

03. 11. 8,00. "A Duna vízállása: 964 cm. A bajai belső-ségben 5,00 órakor megkezdtek a szentjánosi városrész kialakítását, ahol a mélyen fekvő udvarokban már felfakadt a víz. 03. 11-én 17,45 órakor a bajai Vöröshíd a nagy víznyomás következtében átszakadt. Nem sokkal ezután a Posványos mellett húzódo védőtöltés (ún. Kistöltés) is átszakadt, és víz alá került a posványosi és a jözsefvárosi városrész". *B.I.*

03. 12. 12,00. "A bajai Városi Tanács jelenti, hogy a Vöröshídnél a nyílást elreteszelné, s az áradást megállítani nem tudták. A víz olyan rohamosan emelkedik, hogy a védekező alakulatok nem győznek hátrább vonulni. Szükségesnek tartják a Vöröshíd nyílásánál 1 esetleg 2 kövel megrakott uszály elsüllyesztését, hogy ennek segítségével építhessék a torlaszt. A megyei területi bizottság is ezt a beavatkozást haladéktalanul szükségesnek tartja". *Le*

03. 12. 14,50. "Bajáról Knézy Pál jelenti, hogy a Baja elöntött területén betört víz szintje állandóan emelkedik. A betörés helyét megkísérlik elzárni, úgy a Vöröshíd helyén, mint egyéb gátszakaszon. E területen egyelőre még villamos áram van, mert a transzformátor házat körgáttal védik". *Le*

03. 12. 20,30. "A bajai Városi Tanács jelenti: A Vöröshídnél 6 ponton süllyesztettek el, majd követ és homokot raktak, ezzel sikerült az áttörést eltömní. Az áttörés vízszintje a fő ágak alatt van. A trafónál körgáttal védekeznek. Amennyiben a trafó veszélybe kerülne úgy a város és a déli rész áramszolgáltatása is megbénulna. (...) A Deszkás és a Klapka laktanya között folyik a védekezés. Ezen a területen 3/4 részét a lakosságnak kiköltöztették. A nem szilárd anyagból készült házak közül 5-6 már összeomlott. A kiköltöztetett családok száma kb. 500. Szentjánosnál szivárgást észleltek, a tömítés most van folyamatban. A Deák Ferenc csatornán a zsilip tetején folyik a víz. A zsilip megerősítését végzik. (...) A város lakosságának csak kisebb része veszi ki a védekezésből a részét, eddig hatósági intézkedéseket csak ma este foganatosítottak a kiscsávolyi részen, ahol legrosszabb volt a hozzáállás. A mozgósításban a MOHOSZ helyi szervezete is komoly segítséget ad". *Le*

"A Vöröshíd elzárása megtörtént elsüllyesztett pontonokkal. Ugyanezen a helyen a másik szakadás lezárása még folyik, eredménye bizonytalan. Munkaerő elegendő áll rendelkezésre". *B.I.*

03. 12. 21,55. "A bajai Városi Tanács jelenti, hogy a Gázgyár leállt. Tovább romlik a helyzet Szent György utca, Rákóczi út, a laktanya környékén, és a Deszkás utca belső felén". *Le*

03. 12. 24,00. "A vízügytől *Mészáros István* az alábbi információt adta: Baján a nyúlógát erősítése folyik. Veszélyben van a Deák Ferenc zsilip, amit csak a nyúlógáttal képesek megvédeni. A Vöröshíd elzárva, a trafó védelme körgáttal megtörtént. Az ott előállott szakadás elzárása reggelre remélhetőleg elkészül. Közben a jég lassú mozgással csúszott lefelé, a vízszint Fajstól délre erősen megemelkedett, úgyhogy Baján 03. 12-én 24,00 órakor 997 cm volt a vízállás, emelkedő irányzattal". *Le*

03. 13. "A vízszint elérte a maximumot. A bajai vízállás az ideiglenesen elhelyezett pótmércén 1014 cm-t mutatott,

de az árvíz elvonulása után végrehajtott ellenőrző mérés szerint a tényleges vízállás 1037 cm volt, ami 125 cm-rel magasabb az 1954. évi jégmentes maximumnál". **B.I.**

"Ugyanezen a napon, néhány óra leforgása alatt a várostól északra és délre eső dunai védgát 15 helyen átszakadt". **Le**

"A jeges árvíz kiszámíthatatlan következményei miatt még március 11-én megkezdődött az egész Margitta-sziget kiürítése, de Dunafalván és Homorúdon a lakosság egy része vonakodott teljesíteni az utasítást. Ennek lett a következménye, hogy mintegy 3000 személyt vízijárműveken kellett kimenekíteni a töltésszakadások után, jóságokkal s egyéb értékekkel együtt. A Baja fölötti területen nem merült fel ilyen probléma. A mentésben katonai alakulatok (magyar és szovjet) és polgári lakosság nagy számban vettek részt". **B.I.**

03. 14. 12,55. "Az Érsekcsanád feletti áttörés teljesen elöntötte a Dusnok és Duna közötti háromszöget. Dusnok alatt több km-en átlépte az országutat, és kelet felé zúdul a víz (...). Tanácskozást folytattam a vízügyi szervekkel. Következő harmadik védelmi vonalat kívánjuk kiépíteni: Fajsz-Dusnoki országút mellett. Onnan északra Bátyáig, Bátyától át Drágszél pusztá, onnét Miskén át Hajósig". **Le**

"A védekezés az épen maradt gátszakaszokon tovább folyt, 15-én még különböző vonalrészeken jégrobbantások is voltak". **B.I.**

03. 15. 24,00. "A Vízügyi Igazgatóság adatai szerint ma 2600 közérő, 360 fogat, 1800 honvéd, 340 vasúti munkás, 1200 tehergépkocsi, köztük dömper is dolgozott. Véleményünk szerint a közérő lényegesen több volt különösen Nagybaracska, Gara, Hercegszántó, Bátmonostor, Nemesnádudvar és Érsekcsanád községekben. (...) A veszélyeztetett községekből Bajára 219 család lett betelepítve". **Le**

03. 17-én: "Az ártérre betört víz a Duna apadása következtében a Baja fölötti béka vári szakadásánál kezdett visszafolyni a Dunába. Ennek közelében a töltés mintegy 100 m-en fel lett robbantva, a szakadást pedig 180 m szélesre ugyancsak robbantással kibővítettük. A Dunavölgyi főcsatornán is nagy erővel folyik a víz a Dunába, az elöntött területről pedig a bajai és Sükösd fölötti szakadásokon át folyik vissza a Dunavölgyi főcsatornába". **B.I.**

03. 18. "Megalakult Baján a helyreállító csoport. Goda László főmérnök kapta a megbízást beindítására". **B.I.**

03. 19. "Már a vajastoroki szakadásoknál is visszafelé folyt a víz a Dunába, Baja elöntött városrészéből is erősen húzódik vissza a Vöröshídnál lévő köelzáráson keresztül a víz. Itt ideiglenes híd megépítése után a köelzárást eltávolítottuk, az elöntött területek hamarosan meg is szabadultak a víztől. Több helyen szivattyúkkal segítettünk a vízlevezetésnél". **B.I.**

03. 22. 17,00. "Az érsekcsanádi hajóállomás fölött 150 m-re robbantással újabb töltésnyitás történt, amelynek eredményeként a Baja fölötti elöntött területek vizei - főképp Dusnok, Sükösd, Érsekcsanád határából - nagy tömegben folytak vissza a Dunába". **B.I.**

03. 23-án: "A helyreállító munkálatok nagy erővel megindultak, amikor a vajastoroki öt szakadást a KPM. kötelékébe tartozó Betonútépítő Vállalat, a bajai térségben lévő szakadásokat (a Dunavölgyi Főcsatornán 2, a Posványosi töltésen 1, Békavárnál 1 robbantás és 1 szakadás) a Vízügyi Igazgatóság házi kezelésében, a margittaszigeti szakadásokból a felső hetet a MEVIÉP Vállalat vette munkába". **B.I.**

04. 06. "Közvetlenül a várost ért anyagi károk:

- épületkár 288, 180-260 lakóházat 100%-os kár ért;
- gyár, üzem 9, a Posztógyárat ért kár a legnagyobb;
- a Vöröshíd teljesen megsemmisült.

Az árvíz időtartama alatt sem a védekezésben résztvevők, sem a lakosság köréből emberéletben kár nem esett" **B.I., Le (2.)**

"A Bajai Vízügyi Igazgatóság minden intézkedést megtett az árvízvédelemre. Az igazgatóság területéhez tartozó Duna-szakaszon az acélos jégpáncél 25-30 centiméterről 20 centiméterre olvadt. Egyes szakaszokon a jég kásásodása is észlelhető. Nem számottevő, enyhe áradás mutatkozik. A Duna a bajai szakaszon az elmúlt 24 óra alatt 22 centiméter vízszintemelkedést ért el. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján megkezdtek a nyúlgátak megerősítését és további 60 centiméterrel való megemelését Dunaszekcsővel szemben a Margitta szakaszon 5 km hosszban, Érsekcsanádon, Fajszon és Uszódon mintegy 6 kilométeres hosszúságban". **Nú. 03. 7.**

"Két nap múlva várható Baján áradás, mely az álló jeget meg fogja emelni és rezesíteni. A vízügyi hatóság és az érdekelt községek felkészülten várják a Duna jegének elvonulását és az esetleges árvízveszély megelőzését". **Nú. 03. 8.**

"Dunaföldvár alatti szakaszon a honvédség alakulatai és a légierő folytatták a torlaszok rombolását. Beavatkozásuk eredményes volt, mert a dunaföldvári torlasz első része leszakadt és Bajáig megindult a zajlás. Mohácsnál is megindult a jég. A vízlevonulások akadályainak csökkentésével a vízszintek is csökkentek. Dunaföldvárnál csütörtökön a délutáni órákban 26 centimétert, Paksnál 35 centimétert apadt a víz".

SzN 03. 9.

"Közvetlen Baja alatt a jég még áll. A kisebb méretű áradás a város alatt húzódó Kamarás-Duna vízszintjét megelemelte, de megközelítőleg sem érte el az 1954. évi árvíz szintjét". **Nú. 03. 9.**

"Madocsánál ugyancsak nagy területen hullámozik a víz. A község szigetként emelkedik ki a környező vízből. Már messziről látni a repülőgépből, a dunaföldvári híd fölötti, mintegy hat kilométer hosszúságú jégtorlaszt, amely dél felé további három-négy kilométer hosszúságban folytatódik. A felderítők azonnal jelzik rádióan azokat a pontokat, ahol meg kell nyitni a zajlás útját. A jelzés után röviddel megjelennek majd a bombázó repülőgépek". (...)

A péntek reggeli órákban megkezdtek a Dunaföldvárnál lévő jégtorlaszok légierővel való bombázását. A Bajai Vízügyi Igazgatóság árvízvédelmi szolgálatára Duna-kömlődőről a Solt-Dunaföldvár szakaszon folytatja védelmi munkáját. Pénteken reggel újabb munkáscsoportok indultak a gátak védelmére. A Békavártól a dunavölgyi gát közt terjedő 2 km-es szakaszon hozzákezdtek a nyúlgát építéséhez. A Vörös-hídtől a Kamarás-Duna egész hosszában, a Türr István emlékmű Duna torkolatáig ugyancsak nyúlgáttal folyik a védekezés. Szeremlén egész éjszaka folyt a nyúlgát emelése.

Hozzáfogtak a Gyapjuszövetgyár előtti másfél km-es védőtöltés erősítéséhez is. Folyik a Gázmű és a DÁV telepeinek védelmi munkája. A Duna parton lévő ÁFOR-telep rak-tárait biztonságba helyezték, védett helyre szállították a Nád-gazdaság üzemét. A bajaszentistváni Koppányi-híd biztosítására is intézkedés történt. Folyik a Dunavölgyi Főcsatorna védelmi munkája is. 200 honvéd önként jelentkezett a segítségre, pillanatnyi megállás nélkül dolgoznak". **SzN 03. 10.**

"Az emelkedő árhullám nyomása következtében vasárnap délután a Bajcsy-Zsilinszky úton lévő Vörös-híd összeomlott. A víz utat tört az Alföldi utca házai között a Posványosba is. Elrendelték az ott lakók azonnali kiköltöztetését. Tehergépkocsik százaival azonnal odasiettek a honvédség és a tanítóképző bentlakó növendékei, hogy segítséget nyújtsanak a mentésben. Az éjszakai órákban tovább fokozódott a küz-

delem. A leszakadt Vörös-híd két oldalát és a Deák Ferenc zsilipet homokzsákokkal erősítették meg. Vasárnap a késő esti órákban felrobbantották a Vörös-híd maradványát, amely elzárta a víz útját. Hétfőn természetközvetlenül megrakott uszályokat süllyesztettek el az áradat megfékezésére. A Kölcsey utcától északra, a vasútig terjedő városrész vízzel telítődött. A Rákóczi Ferenc utcán nagy erővel indult meg a védekezés a víz terjedésének megakadályozására". *Nú 03. 13.*

"Dömsöd, Dunavecse, Apostag, Solt és a többi község túl van a nagy veszélyen. A víz Bajánál kétóránként 4 cm-rel emelkedik. Különösen veszélyes a helyzet az ún. Vajastorok és Érsekcsanak között, ahol a jégtorlasz hatására a vízszint hihetetlenül gyorsan mintegy másfél métert emelkedett. A Dunavölgyi Főcsatorna, amely a vadvizet levezetésére szolgál, két helyen áttörte a gátat. Szerencsére - néhány tanya kivételével - nem öntött el nagyobb lakott területet, mert az áradó vizet mindkét fronton időben sikerült megfogni.

Különösen nagy erőfeszítéssel folyik a védekezés Bajánál. Itt ugyanis a város dunaparti részét - egészen alacsony fekvése miatt - elöntötte a víz, s most azon fáradoznak, hogy nyúlógátak építésével a város magasabb pontjain megakadályozzák az árhullám pusztítását. A késő esti órákig sikerült is visszatartani a vizet. Rengeteg, előre elkészített homokzsákot hordtak ide, most ezekkel tartják vissza az áradást. Az elöntött házból még időben sikerült mindenkit kilakoltatni, úgyhogy a víz már csak az üres épületeket vehette ideiglenesen birtokába. Veszélyben van a bajai transzformátorház is. Ha ezt az épületet elöntené a víz, akkor nemcsak Baján, hanem az egész járásban megszűnne az áramszolgáltatás. Itt is több százan dolgoznak, katonák és civilek, s körgáttal védik az igen fontos áramszolgáltató telepet a rohanó víz pusztításaitól. A gázgyárat és a dunaparti posztógyárat oly hirtelen öntötte el a víz, hogy ezeket - sajnos - már nem lehetett megvédeni. Az értékebb gépeket sikerült kimenteni. A város olyan, mintha a front első vonalában volna". *SzN 03. 13.*

"Baján a város diáksága önként jelentkezett, hogy kivegye részét a védelemből és az elöntött részek lakóinak mentéséből. A városban a leszakadt Vörös-híd, a Posványos és Józsefváros házai közé rohanó áradat megfékezése sikerrel járt. A rést két pontonban és két dereglyén felhalmozott természetközvetlenül elzárták. Most csupán kisebb vízszivárgás észlelhető - ez ellen már könnyebb a védekezés". *Nú 03. 14.*

"A Baja alatti Duna-szakaszon, különösen Szeremle községnél veszélyes az áradás. A községet kedden délelőtt kiürítették. A délutáni órákban az áradat kb. 3 km hosszúságban lemosta a gátokról a homokzsákokat, s itt is ömlik a víz a gát koronája fölé. Több ezer katona és polgári lakos dolgozik ezen a szakaszon is, hogy újabb homokzsáksorral megfogja a vizet. Dunafalvánál ugyancsak átszakadt a gát, mintegy 30 méteres szakaszon, s nagy mennyiségű víz folyik a jugoszláv határ felé. (...) A Duna alsó szakaszán azért vált rendkívül súlyossá a helyzet, mert a nagy erővel folytatott és továbbra is folyó jégrobbantások nem hozták meg a kívánt eredményt, mivel Fajstól az országhatárig és az országhatártól délre, a Dráva torkolatáig csaknem összefüggő jég van. A jégtakaró levonulását a Duna jugoszláv szakaszán is megkísérelték műszaki beavatkozással elősegíteni, azonban ez sem indította meg eddig a zajlást". *SzN 03. 14.*

"Szerdára virradó éjszaka mintegy 4000 katona és 5000 környékbeli lakos építette a védelmi vonalat Fajsz és Sükösd között. Reggelre sikerült homokzsák-nyúlógátat építeni az 51-es Budapest-Baja országút mentén. Délelőtt azonban olyan magasra szökött a víz, és oly erővel zúdult a nyúlógátra az árhullám, hogy elmosta a homokzsákokat. A víz most északra

és északkeletre tör, Kalocsa és Hajós község irányában. Az itt dolgozó erőket azonnal átvezényelték, hogy építsék ki a szükséges védelmi vonalat Fajsz-Bátya-Miske-Hajós és Nemesnádudvar között. (...)

Az egész déli szakaszon a legsúlyosabb helyzet Szeremle község alatt és Mohács-szigeten alakult ki. Szeremle házait Nádházi András százados és 450 katonája ez ideig megvédte a pusztító ártól, de a község alatt átszakított gátan elemi erővel tört át a víz. Az árhullám átszakította a gátat még más helyeken is. Mohács-szigetet a délutáni órákban teljesen elöntötte a víz. Az itt lakó mintegy 10 ezer ember nagy részét már több napja elköltöztették innen, többen azonban nem akartak kijönni, és elbújtak a házakban. A mentés most megfeszített erővel folyik. Az elöntött sziget belsejében jártam szerdán egy rohamcsónakos mentőbrigáddal. Az itt rekedt emberek már a házak tetejére húzódtak a rohamosan emelkedő jeges víz elől". *SzN 03. 15.*

"Megfeszített munka indult a Szeremle alá áttört áradat elzárására. Itt a bányászok ereje szállt szembe az áradattal. A Deák Ferenc zsilip és Szeremle közötti rész és az út védelmében hősi helytállást mutatnak Kiskunhalas munkáscsapatái, a Sernevál, a gépállomás dolgozói és a traktoros iskola hallgatói. A város a kilakoltatottak elhelyezéséről, ételmezéséről és orvosi ellátásáról gondoskodott. Az ide áramló munkástömegek elhelyezésére az iskolákon kívül igénybe vették a mozikat is". *Nú 03. 15.*

"Az emberek életéért folyik most a harc. A 30 ezer hektáros nagyságú Mohács-szigetre elemi erővel tört be az ár, s néhány órán belül ellepte az egész szigetet. A kiürítés ellenére is sok ember meghúzódott a házak padlásain, szalmakazlak, a házak tetején, s ott várja a segítséget. Szerdán a késő esti órákig - az orkánserű szél és hóvihár miatt - csak néhány embert tudtak kihozni. A helyi árvízvédelmi és katonai szervek vezetői érintkezésbe léptek a kormánnyal és azonnali műszaki segítséget kértek. Csütörtökre virradóra meg is érkezett az első nagyszámú műszaki segítség. Szovjet katonák hernyótalpas "kétlélűekkel" nagyméretű motorcsónakokkal, pontonokkal felszerelve jöttek Bajára. Ugyanakkor rengeteg vascónakot, rohamcsónakot, pontont küldtek a felsőbb katonai parancsnokságok is. (...)

A szerda délutáni légi felderítés után szakaszokra osztották az elöntött Mohács-szigetet. A mentőcsoportok azt a feladatot kapták, hogy saját szakaszukon kutassák át a házakat, a fákat, a szárazon levő helyeket. Az elöntött sziget vízszintje még nem egyenlített ki a Dunával, ezért további emelkedés várható. Alig pirkadt, amikor a szovjet és a magyar katonák vízre szálltak, hogy harcba induljanak az emberi életek megmentéséért. Helyet kaptam az egyik szovjet "kétlélűn". A tengernek tűnő vízben egyes mélyebben fekvő területeken már csak a fák koronája látszik ki. Másutt viszont egészen sekély a víz. A házak nagy többsége ablakpárkányig vízben áll, de látni olyat is, amelynek már ereszeit éri el a víz, vagy éppenséggel a tetőgerinc feketélik a jeges vízben. Sok - régi vagy vályogból épült - ház megroppant, összetört.

A sárháti iskola csak alig néhány száz méternyire van a Duna gátjától, így a Nagybaracskaig húzódó vízen mintegy 14-15 kilométert kell megtennie az itt dolgozó mentőbrigádoknak. A hosszú vízi úton már találkoztunk rohamcsónakokkal, amelyek visszafelé tartottak, s hozták a rohanó víz elől a fákra, házak tetejére menekült embereket. Az úton sok tehergépkocsit láttunk víztől ellepve, mind olyanokat, amelyek a gátak erősítéséhez hordták az anyagot, vagy a lakosság ingóságait mentették. Útközben érte őket az átszakított gátan kizúduló víz, s az áradat oly hirtelen emelkedett, hogy

nem volt más választásuk, mint a magasabb fákra, házak tetéjére menekülni. Itt várták be a segítséget. Bátor katonáink az iskola tetőgerendáiból, ajtóiból, a kis iskolapadokból tutajokat csináltak, s a félméteres hullámok ellenére is mentésre indultak: segítséget nyújtani a környékbeli bajbajutottaknak. (...) Csütörtök délig sikerült kimenteni a sárháti iskolából mind a 60 polgári lakost és mind a 240 katonát. (...) Óriási küzdelem folyik másutt is az emberek megmentéséért. Könnyű repülőgépek egész délelőtt - alacsonyan repülve - pásztázták a szigetet, s adták jelentéseiket.

A mohácsi kiindulópontra a délutáni órákig mintegy 2400 lakost és 540 katonát hoztak ki a szovjet és magyar katonák. Több száz embert mentettek ki a nagybaracscai kiindulópontokra is. A mentés egész napon át, megfeszített erővel folyt. Vaskút község lakossága már eddig ezer árvízkarosultat fogadott be otthonaiba. Dávodon 1500, Garán 1600 Mohács-szigetről kimentett ember gondozását vállalták". *SzN 3. 16.*

A Fajsz, Bátya, Miske, Hajós közötti szakaszon megfeszített küzdelem folyik a Duna felfelé húzódó áradata ellen. A kalocsai járás területén a főveszélyt a Vajas-csatorna rendszer áradása okozza, amelyet a Baja felett történt gátszakadás idézett elő. (...) Dusnok és Fajsz között az országutat átszakítva hőmpolyog a víz. Fajsz alatt emberfeletti erőfeszítéssel folyik a harc a betörés megakadályozására. A honvédségen és a helyi lakosságon kívül közel 2000 ember dolgozik itt. Ez a legfontosabb harci szakasz, mert a község déli részén húzódó gát védi nemcsak magát a falut, hanem a Kalocsáig terjedő területeket is. A védelmi vonal másik fontos állomása Bátya. Itt a Vajas 1. számú főcsatormájának alacsonyan fekvő, megrongálódott zsilipje fenyeget átszakadással.

A bajai védvonalnál a vízállás végig apad. Dunaföldvártól Fajszig átlagosan 2 és fél m, Baja felé 110-120 cm, Bajától az országhatárig 2 m körül csökkent a víz. A Margitta-szigettől az országhatárig lefelé számított mintegy 4 km távolságban a védvonalat 30 m-en megnyitották, hogy Mohács-szigetet mentesítsék. Jugoszláv területen állandóan bombázzák a jeget s minden erővel igyekeznek a víz szabad lefolyását elősegíteni. A Dunán magasra nyúló, kialakult jégtorlasz nincs, de a vízszint alatt 3-4 méter vastag jég fekszik. (...)

Mészáros István, aki a Vízügyi Igazgatóság részéről légi felderítést vett részt, a következőket mondta: A víz észak felé tör előre, Dusnokot körülvette, elérte Nemesnáduvart és innen 6-7 km távolságban húzódik előre. Miután a víz elérte Fajszot is, a veszélyre való tekintettel a helyi árvédelmi bizottság utasítást adott a község kiürítésére. A víz Miskénél is elérte az új védelmi vonalat. Az állandó apadás miatt a Bajától északra lévő dunamenti töltés vonalát szakaszonként robbantják. A megnyitott réseken a víz nagy erővel zúdul a Dunába. Ily módon az északi részen kitört víz veszélyét remélhetőleg számottevően lehet csökkenteni". *Nú 03. 17.*

"Szombaton a Duna határ menti részén és a Baja fölötti térségben kellett fokozott erővel védekezni az ár ellen. Ugyanis a jugoszláv Bacski-Breg község vonalában a Ferencsatorna gátja átszakadt, a víz egy része felfelé, Hercegszántó és Dávod irányában tör utat magának. A jugoszláv és a magyar árvédelmi erők most azon fáradoznak, hogy elzárják a víz útját. Hercegszántó és Dávod határában már az éjjeli órákban megkezdtek a védekezést. Hercegszántó alacsonyabban fekvő házaiból - biztonsági okokból - megkezdtek a lakosság kiköltöztetését. (...) Most azon fáradoznak, hogy a szakadást betömjék, s így a harmadik védvonalat ismét lezárják. Mohács-szigetről az emberek kimentése lényegében befejeződött: 5871 embert mentettek ki a partra". *SzN 03. 18.*

"Tovább zajlik a jég, s a honvédség robbantó alakulatai azzal közelépnék, ha valahol megáll. A jég felső határa már Mohács alatt van. A zajló jég hatására szemmel láthatóan csökken a Duna és az elöntött területek vize is. Hétfőn, vasárnap reggelhez képest 35 cm-t apadt a víz Hercegszántón. Végig az egész alsó Duna szakaszon jelentős az apadás. Orvosok, egészségügyi szakemberek érkeztek a községekbe, megvizsgálják és beoltják a lakosságot, fertőtlenítik a házakat, utcákat, kutakat. Bácsalmásról, Csavolyról autószámmra hordják a takarmányt, ezzel is enyhítve a bajba jutott lakosság gondjait". *SzN 03. 20.*

"A Bajai Gyapjúszővetgyár kikészítő és festőde üzemrészéből már lehúzódott a víz. Most már a motorok aknáiból szivattyúzzák a vizet, és az üzemrészeket takarítják s hozzák rendbe. A szövő és a szövőelőkészítő üzemrészben hétfőn reggel megkezdődött a munka és három műszakban folytatódik". *Nú 03. 20.*

"Helytálltak a kalocsaiak: "Éjjel-nappal folyt a küzdelem az ár ellen. A városból naponta 500 ember és 700 fogat dolgozott a gátakon. Hogy ki dolgozott jobban, vagy legjobban, nehéz lenne eldönteni. Ezekben a napokban sok hős született. Ma még Dusnok asszonyai és gyermekei Kalocsán töltik napjaikat. A szorgos asszonyok azonban már azon gondolkodnak, hogyan fogjanak a megrongálódott házak felújításához és a gazdaság fellendítéséhez". *Nú 03. 21.*

"A Duna déli szakaszán már csak egy helyen folyik a védekezés, a Bátya-Drágszél pusztá közötti 3 km-es szakaszon. Itt még azért fejtenek ki erőfeszítést, hogy az áradat Kalocsára történő betörését megakadályozzák. (...) Közvetlen Baja felett, a Békavár környékén egy 100 és egy 170 m szélességű gátbontást végeztek, hogy a Dunavölgyi Főcsatorna és a Duna közötti árterületről a víz lehúzódását sietessék. Elkezdtek a Dusnok, Fajsz, Nemesnáduvart, Sukösd, Érsekcsanád és Bajaszentistván közötti rész vízzel elöntött területeinek felszabadítását. Hozzájárult még a víz visszahúzódsához a Dunavölgyi Főcsatorna, a vasúti töltés közelében keletkezett 30 m-es nyílás is. Szerdán az érsekcsanádi hajóállomás felett 200 m-rel 20 méteres részen keresztül átvágták a fógátat, hogy utat nyissanak a víz gyors levonulásának. (...)

A Mohács-szigetről a víz levonulása közben utat próbált törni Hercegszántó irányában. A magyar és jugoszláv vízügyi hatóságok megállapodtak, hogy jugoszláv területen Bezdánnál 1200 m hosszúságban megnyitják a védtöltést. Ez a mai napon meg is történt. Az elöntött sziget vize most ezen a részen keresztül távozik vissza a Duna medrébe.

Kedd, 3. 20. reggel: A hatóságok elrendelték a biztonsági okokból kiürített Szeremle község lakóinak visszaköltöztetését. A nap alig kászálódott ki felhőtakaróiból, az első kocsik már megindultak. Haza, az elhagyott otthonba". *Nú 03. 22.*

*

"**Dégen Imre** árvízvédelmi kormánybiztos sajtóértekezleten nyilatkozott az árvízvédelemmel kapcsolatos kérdésekről és a helyreállítás munkájáról:

A 176 évre visszanyúló időjárási feljegyzéseink azt bizonyítják, hogy - az 1929. évit kivéve - az idei (1956) február volt a legzordabb. A tartós és kemény fagyok hatására Hainburgtól Orsováig mintegy 930 km hosszúságban beállt a Duna. A jégtakaró helyenként 40-60, sőt 80 cm vastagságot is elért. Tömege - hacsak a Mohács feletti szakasz adatait vesszük figyelembe - mintegy százmillió köbméterre becsülhető. Ennek a hatalmas mennyiségnek kellett a magyar Duna alsó szakaszán levonulnia. (...)

A Dunavecse-Solt közötti szakaszon helyenként 80 cm-rel magasabb volt a vízállás, mint bármikor eddig, és csak a

védekezők rendkívüli erőfeszítése és a felvonultatott nagy anyagi és műszaki erők révén sikerült megakadályozni, hogy - az 1941. évihez hasonlóan - a jeges ár hullámai már itt kilépjenek medrükből és végigseperjenek a Duna-Tisza közén. Fajsztól lefelé azonban az eddig valaha is észlelt vízállásokat több helyütt 1 méterrel is túlhaladta a víz szintje. Ezt a rendkívüli áradatot a védelem nagy erőfeszítése ellenére sem lehetett a gátak között tartani. (...) Négy község egész területét, 16 községnek pedig kisebb-nagyobb részét öntötte el az ár, s a vízbe került 8500 ház közül az előzetes becslések szerint több mint 3400 lakhatatlanná vált.

Az árvízkárosultak száma 30 ezer és 130 ezer katasztrális hold mezőgazdasági területet öntött el a jeges ár. A pusztító jeges árak emberéletek is áldozatul estek. A jeges ár elleni küzdelem hősi halottjai: *Horváth Sándor* határőr alhadnagy és *Anatolij Petrovics Tulbanov*, a szovjet hadsereg tizedese. Az árvíznek eddig három polgári áldozatáról tudunk: *Pergeor Ferencné*, *Bálint Mihályné* és *Sümeji Imre*.

A védekezésben résztvevő 40 ezer ember munkáját hatalmas védelmi felszerelés: 4320 tehergépkocsi, 186 dömpér, 27 exkavátor, 382 roham- és ladikcsónak, 120 ponton és nagy mennyiségű árvédelmi anyag támogatta. A megfeszített erővel folytatott védekezés eredményeként túlnyomó részét, 84 %-át s a 417 km-es magyar Duna szakasz háromnegyed részén sikerült a gátakat megvédeni". *SzN 03. 27.*

(3.)

"46 év múltával a közvetlen emlékek elhalványodóban vannak ugyan, de a tapasztalatok lényeges része ma is élő, és talán újra egyre idősebbé válik.

A magyar vízügyi szolgálat szervezete az 1948. évi államosítást követően a különböző gyors és egymásnak ellentmondó átszervezések, szétszabdalások, majd egyesítések után 1953. végén vált országosan is egységessé. Az 1954. nyári, a Szigetköz elöntését okozó dunai árvíz után derült ki, hogy a főhatóságok költségvetésének szétválasztásakor megfélekedtek a vízügyek új szervezetéről, így az önálló költségvetést csak késve kapott. Ennek elsősorban a dunai töltérendszer látta kárát, hiszen annak fejlesztésére évtizedes nagyságrendben nem jutott pénz. A vízügyi szolgálat szakszemélyzete is igen hiányossá vált. A 30-as évek gazdasági válsága a mérnökképzést is visszavetette. Aki a szakterületen volt, azt vagy a háború vitte el, vagy emigrációba kényszerült, vagy, ha itthon maradhatott, az újjáépítés más területein jutott megbízáshoz. Két évtized mérnök és technikus hiányát csak az 50-es évtized második fele és a 60-as évtized pótolhatta. Ráadásul, éppen 1955. decemberében neveztek ki új vezetőt a szolgálat élére, akinek alig maradt ideje az 1956. februárjában hirtelen kialakult árvízi vészhelyzet áttekintésére, illetve kezelésére.

Fiatal mérnökként ezt az 1956. évi dunai árvízvédekezést - amelynek kb. egy hónapját a védővonalakon töltöttem - nem irányítóként, hanem „alulnézetből” szemlélhettem és értékelhettem. Kezdődött azzal, hogy, mint a budapesti Vituki alkalmazottját több kollégámmal együtt az egyik délelőttön váratlanul azonnal el akartak indítani a védekezéshez. Szerencsére, még gépkocsik sem voltak, amelyek elszállíthatnak volna, így elérhettük, hogy néhány órára haza mehettünk átöltözni, és valamilyen úti felszerelést, tisztasági eszközöket, némi élelmet előkészíteni. A legtöbb védekezésre riasztott és munkahelyéről azonnal elszállított munkaerőnek erre sem volt ideje. Ők jó, ha a családjukat egyáltalán értesíteni tudták, hová távoztak.

Az első védekezési hely, ahová több mérnök munkatársammal együtt megérkeztem, Csepel szigete volt. A Vízügyi

Igazgatóság illetékes védelemvezetőjét előzetesen baleset érte, a helyettese is új feladat elé került, hiszen a tassi zsilip átszakadása miatt a Soroksári-Dunaág évtizedek óta „alvó” gátjain kellett védekezést kezdeni. Térképek, töltés hossz- és keresztmetszvények nem voltak, a hely- és árvízi helyzet ismerete hiányzott, és egyébként éjszaka volt. Valamelyik Csepel-szigeti iskola egyik tantermének falára rajzolt fel ceruzájával vázlatot a Vizig megbízottja, s másnap reggel aszerint kezdtük irányítani a különböző időpontokban megérkező védekezőket: a katonákat, a dömpereket, a közerőt, a vasúti pályamunkásokat, s még ki tudja kiket. A Duna emelkedő vízállása mutatta meg, hogy egyes kijelölt töltésszakaszok nem szorulnak sem magasításra, sem erősítésre, más szakaszokon máris veszélyhelyzet alakult ki. De, hogy hol kell beavatkozni a védelemnek, ezt csak a gyors bejárás és helyszíni szemle deríthette ki.

Közben kiderült, hogy több intézkedő is van a töltésen. Dégen Imre kormánybiztos a legtapasztaltabb régi árvízvédekező mérnökökből helyi megbízottakat nevezett ki: Csepel szigetére dr. Horváth Sándort a Dunabizottság szakértőjét, a Duna Dunaföldvár alatti szakaszára pedig Ihrig Dénest a Vituki igazgatóját, a Margittaszigeti Társulat korábbi főmérnökét. Ez a fontos intézkedés az árvízvédekezés szakszerűségét volt hivatott biztosítani, és - amennyiben a védekezésre mozgósított szervezetek valóban engedelmeskedtek irányításuknak - jórészt biztosította is, de nem nagyon tudta kiküszöbölni a védekezés helyi szervezeteinek és a kormánybiztosi megbízotti törzs intézkedőinek kettős irányítását.

Még rögtön az első nap délutánján telefonon személyes utasítást kaptam közvetlenül Horváth Sándortól egy szigeti keresztgát megépítésére, amelyhez egy szakasz budapesti rendőr érkezett a helyszínre. Majd újabb utasítás jött a részemre, hogy a HÉV mozdonyán egy vasúti mérnökkel szemrevételezzem, nem kell-e az esetleg kiáradó, vagy a fakadó vizek miatt a HÉV forgalmát leállítani. Minderről persze a helyi védelemvezetés nem tudhatott, mert az utasítást nem azon keresztül kaptam.

Végül mi, együtt kirendelt mérnökök elhatároztuk: ebben a kaotikus helyzetben a legjobb, ha önállósítjuk magunkat. Legidősebb, legtapasztaltabb és legszervezőképesebb kollégánk, *Györke Olivér* parancsnokságát elfogadva elkezdtük a Szigetszentmártonban található összes védekező erő műszaki irányítását. Az élelmezésünket is magunk szerveztük meg, különben éhen maradtunk volna. A velünk kiküldött egyik munkatársunknak nem volt műszaki képzettsége, de katona korában megtanulta az ellátási ügyek kezelését, így a kialakított műszaki törzsünk részére felvételezte, és a töltésre utánunk küldette a község által készített meleg és hideg ételt, továbbá szállásként lefoglalta számunkra a helyi iskola egyik termét. Itt tartottuk meg azután a napi eligazítást az esti órákban a különböző védekező egységek vezetőinek.

Miből állt ez az eligazítás? Csepelen a Duna emelkedő vízállása és a töltések állapotának ismeretében töltésmagasításokat és a feltörő buzárokat hatástalanító ellennyomó medencéket építettünk. A vasúti pályamunkások a földmunka szakemberei voltak, legfeljebb az általunk 1:2 hajlásúnak ismert rézsút az ő szokásuk szerint 2:1-esnek építették meg. Ettől eltekintve fél szavakból is megértettük egymást. Nagyobb baj volt a katonákkal. A parancsnokaikkal este megegyeztünk valamilyen, másnap nem azt hajtották végre. Vagy nem emlékeztek arra, amiről szó volt, vagy akadt egy „okosabb” parancsnok, aki a saját feje szerint intézkedett. Csepel szigetén is látszott - még akkor is, amikor bizonyos sikert is elértünk a rendszeresség és szakszerűség fenntartásában -

hogy az árvízvédekezés egységes irányítása elengedhetetlen: a töltésen nem parancsolhat mindenki. Ha legalább befejezhetők és teljessé tehetőek volna a Csepel szigeti munkáinkat! Az árvízi fenyegetés ottani enyhültével a töltésmagasításokat félbehagyatva előbb a védekező erőket irányították Baja körzetébe, s nem sokkal utána a mi önállósult műszaki "harccsoport"-unkat is".

Dr. Vágás István

"A Duna Kárpát medencei szakaszán az 1956. év rendkívül hideg februárjában igen vaskos álló jégtakaró alakult ki. A Duna Solt és Dunaföldvár közötti sokpilléres hídján az álló jég ellenállt a víz sodrásának, és a felül zajlásnak indult jég a hajózó főmeder szinte teljes keresztmetszetét torlasszal zárta el. A csekély méretű solti mellékág a Dunának a kb. középvízi hozamát igen nagy vízszállító sebességgel emésztette, miközben a torlasz feletti vízállás igen gyorsan a mértékadó árvízszint fölé duzzasztotta a Duna vizét. A torlasz által keltett árvízszint emelkedése kezdeti szakaszban meghaladta a 10 cm-t óránként, ami dunai viszonyok között rendkívüli veszélyt jelent.

A torlasz okozta kár elhárításában számos problémát kellett megoldani. Ezek egyike a volt Solti Duna mellékágán rohanó víz elmosása ellen megvédeni a híd parti pilléreit. Ezt kőszekrényes védelemmel sikerült megoldani. A torlasz miatt keletkezett jeges Duna-víz a tassi zsilipnél már meghaladta a torkolati osztósziget felszínét, és csupán 30 cm-re megközelítette az árvíz védelmi fal magasságát. Sajnos a betonfal egyik sarkánál kiszakadt a talaj, és a védelmi műveket órákon belül tönkretette a jeges árvíz, ami a Ráckevei Duna alsó torkolati végénél 3 m-rel magasabb volt a szabályozott torkolati vízszintnél.

Odaérkezésemet követően hiába kíséreltük meg az árvízvédelmi fal mentését, felvonulási korlátok miatt. Ugyanis az osztósziget egyik oldalán állt a hajózsilip, a másikon pedig a törpe vízerőmű és a leeresztő zsilip, így a sziget géppel megközelíthetetlen volt. A Ráckevei Dunaág vastag jégtakarója a hajós felvonulást lehetetlenné tette. Megjegyzem, 1956-ban csak segédhajók törhették a jeget hazánkban, mert akkor még nem létezett a jégtörő hajó flottilla Magyarországon.

A solti hídnál a hatalmas jégtorlaszt utász - tűzvédelmi - és légi robbantásokkal is csak kevéssé rongálták, mert a híd biztonságára is ügyelni kellett. A megoldást a légkör átmeneti melege és a felduzzadt Dunavíz hatalmas nyomása jelentette, mert az elsodorta a torlaszt. Felmerült a híd felrobbantásának a gondolata is, de azt elvetették. A tassi vízerőmű és a leeresztő zsilip tönkrement. Az erőművet nem építették újjá. A leeresztő zsilipet, egyesítve a hajózsilip felső kapujával, süllyeszthető szegmens kapu építésével pótolták. Az újabb jeges árvíz elleni védekezésül új, megemelt alsó hajózsilip kaput építettek".

Dr. Wisnovszky Iván

"A dunaföldvári híd közelében és a környező gátak mentén ezerszámra volt széthányva különböző típusú harcokocsik és százsámra álltak őrizetlenül a robbanóanyagok ládák, gyújtószerek. A teljes káosz képe fogadott mindenütt, amíg Bajára megérkeztünk. Az egyetlen megnyugtató tény az volt, hogy tisztjeink és katonáink mindenütt fáradhatatlanul serénykedtek, dolgoztak. (...) A vízügyi mérnökök egybehangzó feltételezése az volt, hogy nagy a valószínűsége annak, hogy Baja, Baja déli térsége, valamint a Mohácsi-sziget egy része víz alá kerülhet".

Nemes Imre

"A riadóparancsot éjfél körül adták ki a laktanyában, rövidesen indultunk Soltra. Én a műszakiaknál voltam szakaszvezető: Megérkezésünkkor leginkább a hatalmas tömeg, és a víz nagysága volt lenyűgöző. Rengeteg ember nyugsgótt hangya módjára, az ország minden területéről jött a segítség.

Teherautók, homokzsákok és homokzsákok mindenütt. A lakosságot a veszélyeztetett területről addigra már evakuálták, az embereket az iskolában, kultúrházban és más nagyobb épületekben szállásolták el. Pánikhangulat nem érződött, az embereken inkább a beletörődés látszott. A mi feladatunk a jószágok és az értéktárgyak mentése volt. Szigorú parancs volt érvényben: aki a mentett holmikhöz "hozzányúl" hadbírósgon felel. Úgy értesültünk, hogy Solt fölött "jégdugó" keletkezett, amit fel kellett robbantani. Számomra a legemlékezetesebb képek a jégtáblákon sodródó kis állatok voltak: nyulakat, kakasokat, baromfikat láttam kétségbe esve rohagálni reménytelen helyzetben a biztos pusztulásba. Sok állat értelmetlen szenvedését és kimúlását láttuk: a legrosszabb érzés a bénító tehetetlenség. (...) A mentés Solton szervezetten zajlott, s az ellátásra sem panaszkozhattunk. Folyamatos váltásban dolgoztunk. Legszívesebben mégis a forró teára emlékszem. Kétféle tea volt: rumos és citromos. Így utólag visszagondolva talán a citromost is megkóstolhattuk volna!"

Bari József

"Az árvíz időszakában Kecskeméten a Mezőker vállalatnál álltam alkalmazásban, s a hét végi hazautazásnál a Szentháromság téren - az akkori autóbusz pályaudvaron láttam, hogy a tér tömve van tehergépjárművekkel és emberekkel. Több katonai járművön pontonok, motorcsonakok és egyéb vízi járművek voltak láthatók. Ekkor értesültem arról, hogy a befagyott Duna-szakaszon súlyos árvízveszélyre kell számítani. Siettem haza lakásunkra Bajcsy-Zsilinszky út 38. sz. alá, ami egyébként a körtöltés mellett épült. Itt laktunk feleségem szüleivel egy házban és szüleim - ugyancsak tősgyökeres szentjánosiak - a Malomrév u. 13. sz. alatt.

Itthon már minden össze volt csomagolva, szállításra készen, mert el volt rendelve a városrész azonnali kiköltöztetése, amelyhez az általam a téren látott honvédségi és vállalati tehergépkocsik nyújtottak segítséget. Összes bútorkat, egyéb ingóságainkat a MEZŐKER itteni kirendeltségének gépkocsijaival és dolgozói segítségével a kirendeltség raktárába szállítottuk és ott is laktunk a visszaköltözésig. Szüleimet ingóságaikkal együtt a szentistváni rokonokhoz helyeztük el, ők is ott vésztelték át az időt a visszaköltözésig".

Kránicz Mihály

"Március 10-én szombaton megkezdődött a város közvetlen védelme. A Nagy-Pandurszigetre körös-körül belépett a víz a nyári gátakon. Ezen a napon erős hófúvás volt, a víz egyre nőtt, az álló jeget minden bombázás, robbantás ellenére sem sikerült megindítani. Súlyosan veszélyeztetett pontok voltak a Hajógyár, Gázgyár, Transzformátor-ház, a Gyapjúszövő-gyár, a Nádgyár, Vágóhíd, Tüzép nagytelepe, a Terménytároló nagyraktár és az egész szentjánosi városnegyed, az ÁFORT benzin és olajraktárral, valamint Műszaki- és Légvédelmi laktanyával együtt. Március 11-én, vasárnap délelőtt-délután még mindenütt sikerrel folyt a védekezés. (...) A jég hatalmas rögökbe tornyosulva állt a Dunán, Dunaföldvártól Gombosig, mint egy egységes, megmozdíthatatlan torlasz. Egész nap fagypontra volt a higany. Goromba, hideg szél fújt. A víz nőttön-nőtt".

Kosztai István

"A vagyontárgyaink biztonságba helyezése után kapcsolódtam be a városrésznünket körülvevő védgátakon a védekezés munkálataiba. A Vajas soron és a Sugovica soron húzó-dó védőtöltéseken folyt nagy erővel a munka, amiben a helybeli lakosok - szentjánosiak lévén, már évtizedek óta ismerték a jeges Dunát és több alkalommal védték meg otthonaikat az árvízről - de itt voltak a posztógyári munkások, belvárosi lakosok diákok is. A munka a gát megerősítésén és homokzsákokkal nyúlógát emelésével a gát megmagasításán

folyt. A szükséges homokkal megtöltött zsákokat a honvédség szállította gépkocsijaival a helyszínre, nekünk itt a vízügyes gátör irányítása mellett a homokzsákok lerakása a kocsiról, és a sorba rakása a nyúlzáton volt a feladatunk.

A Duna vízszintje ekkor már közel egy méterrel meghaladta a töltések koronáját és a városrészünkbe a betörést csak ez a védgát tetején elhelyezett nyúlzá akadályozta meg és védelmezte. Állandó figyelemmel kellett lennünk az átszivárgásokra, különös nagy veszélyt jelentett a Malomrév utca végén keletkezett két buzgár, amit homokzsákokkal körberakva és folyamatosan megemelve sikerült hatástalanítani. A minusz 10 fok alatti hidegben senki sem fázott, a nehéz homokzsákok emelgetése, vállon hordása mindannyiunkat kimelegített. Éjszakára az egész védővonal villannyal ki volt világítva és meg volt szervezve a gát éjszakai folyamatos figyelése".

Kránicz M.

"Az erdőgazdasághoz a jégárkor az a kérés futott be, hogy egy motorfűrészes csapat azonnal menjen a Vörös hídhoz. Odaérve meglepett bennünket, hogy a híd felrobbantásra kerül (?), és a közelében lévő idős nyárfát irányított döntéssel a posványos felé eső kifolyás irányába döntjük ki. A döntést elvégeztük".

Tuzson Tihamér

"1956. március 8, 9, 10-én édesapám folyamatosan autó (teherautó) megszervezésében foglalatzkodott az akkori Városi Tanács előjáróinál, hogy a család Kőlcsey Ferenc u. 45. sz. alatti családi házból a pakolást megkezdhesse. Sajnos igyekezete nem járt sikerrel, a hivatalos szervek azzal hátrították el kérését, hogy pánikot okozna a költözködés lebonyolítása. Én akkor 11 éves gyerek lévén, szüleimmel, felnőttel folyamatosan kint a Dunán és a Sugovicán néztük az árvédekezési munkákat, láttam azt az emberfeletti erőfeszítést, ahogy készült a Bajcsy-Zsilinszky út déli oldalán jegenyefák tövében a homokzsákból épült nyúlzá.

Délben apám tudott szerezni kézikocsit melynek segítségével a méntelep emeletére Veres Karcsi bácsinak, a méntelep igazgatójának segítségével felcipeltek a tűzhelyet, konyhapaszt, székeket. Délután 5 óráig többször fordultunk, de a nagyobb szekrények, bútorok a házban maradtak. 5 óraker az egyik forduló után hazaérve láttuk, hogy katonai teherautó áll a házunk előtt és a többi szomszédos ház előtt, és édesapám pakol 2-3 katonával. Egy óra múlva a Kőlcsey utcán már 20 cm-es víz állt, folyt befelé a mi udvarunkba is. A jeges vízben gázolva hordtuk a paplant, ruhákat a kocsi. A katona-sofőr a víz megjelenésétől folyamatosan mondta, hogy már hagyjuk abba a pakolást, s járatta is a motort. Édesapám, nővérem, nagyanyám és én a teherautóval távoztunk édesapám unokatestvéréhez, Albert Sándornéhoz. Apám valahonnan szerzett addigra egy ladikot, és az állatokat próbálta megmenteni. Bevitte őket a házba. Sajnos, éjjel, másnap reggelre a víz az ablak magasságát is elérte. A szárnyas állatok elpusztultak. A közvetlen szomszédságban lakó Vancsura erdőszel még két napig éjjel-nappal próbálták menteni amit lehetett. A házunk a harmadik napon ledől".

Thuránszky Béla

"Este, úgy 6-7 óraker bekövetkezett az, amitől igen tartottak, de amire komolyan mégsem készültek fel. A halászó szoborral ellátott régi, híres Vörös Híd belső oldalán betörés keletkezett. A híd elé, az 1955-ben épített zsilipfal alatt, vagy oldalt (ezt pontosan senki sem tudja) utat nyitott magának a víz, s hihetetlen erővel és gyorsasággal bezúdult a mögötte levő medencébe".

Kosztá István

"A Vörös Hídnál történt víz-jég áttörés után - zavaros, kapkodó körülmények közt folyt a vita arról, hogy a közelben lévő megrakott uszályokat célszerű-e elsüllyeszteni,

hogy megállítsa vagy fékezze az áttörést. A katonák az uszályok berobbanásos elsüllyesztése mellett voltak.

Richter József védelemvezető szerint az elsüllyesztésnek nincs sok értelme, a víz az uszályok mellett utat törhet, és szélesítheti a szakadást. Az elsüllyedt uszályokat rakományal kiszedni nehéz, bonyolult, költséges, s annak sincs garanciája, hogy az uszályok a megfelelő helyen süllyednek el.

12-én délelőtt - a katonai parancsnok, egy őrnagy azt kérdezte tőlünk, van-e nagyméretű ponyvánk. Igen, válaszoltuk. Akkor hozzák ide, és 40-50 katona megállítja a vízfolyást arra az időre, amíg a köveket a ponyva mögé a szakadásba bedobálják - mondta. Az ötlet gyermekes volt, de akkor ott ellenkezősünk nem lehetett.

Mamuzsics Lajos és Szántó Imre a szertártelepről, az új, egyszer kibontott, kb. 25 × 10 m-es ponyvát a helyszínre hozta. A katonák kiterítették, a négy sarkára kötelet kötöttek. Egy részük a gázgyári oldalon, másik részük a város felőli oldalon fogta a kötelet, s elkezdtek húzni a Duna felé. Ahogy a ponyva - kb. 10 %-a - a vízbe merült, a megfeszült kótél kitépődött a katonák kezéből (többen elestek), és a jeges víz hullámaiban pillanatok alatt eltűnt. Hát ez nem sikerült - mondta az őrnagy".

Szegfű Tibor

„Változást hozott és újabb feladatot jelentett a szentjánosiak számára a Vörös híd gátjának átszakadása, amikor a Deszkás tó gátját meghágvva a víz betört a nádasokba, a Kőlcsey úton keresztül ömölve a Posványosba. Másnap kora délelőtt csak honvédségi ponton segítségével tudtam az elárasztott Deszkás tavon keresztül Szentjánosra gyalogolni az akkor még vízmentes Bajcsy Zsilinszky úti gáton. A beömlött víz elérte Szentjános város felé eső részének gátját, s rohamosan emelkedett. Megrázó élmény volt látni a Kőlcsey utcában épült vályog és vert falú házak tragédiáját, amit egy nagy recsenés és egy porfelhő jelzett. Utána a ház eltűnt a habokban és a víz hullámozott felette.

A Posztógyár mélyen épült csarnokaiba kb. két méter magasságban színel a víz. Az itteni épületek megvédése nyúlzáttal - a terep mélysége miatt - lehetetlen volt. Visszaemlékezem gyermekkoromra, amikor azon a helyen az árvizek idején feltört talajvízben fürödtünk. Sőt a régi posztógyári mosoda melletti gödrökben még horgászni is lehetett. Nem lett volna szabad a második világháború után olyan mély területre gyári csarnokokat építeni.

A Posványosra betört víz rohamos emelkedése most már komoly veszélyt jelentett a körgáttal védett szentjánosi városrész számára is, mert a gát város felőli oldalán nem volt kellő magasságú ahhoz, hogy az elárasztást megakadályozza. A megszűnt Vörös híd helyén ideiglenes feltöltéssel létesített átjárón keresztül, a Gázgyártól a Duna felé vezető úton, amelyen már közel 50 cm magas vízelöntés volt, a honvédségi járművek folytatták a homokzsákok kiszállítását, és olyan hullámokat vertek, mint egy motorcsónak. Ezekkel a homokzsákokkal megkezdtek a Posztógyártól kezdve vissza a város felé a Bajcsy Zsilinszky út töltésén a város felé eső oldalon a nyúlzá készítését a vízbetörés megakadályozására. A munka késő éjszakáig tartott, amikor hírt kaptunk arról, hogy a Duna védgátja a Mohács-szigeten több helyen is átszakadt. Ugyanakkor tapasztaltuk: megszűnt a vízszint emelkedése, majd centiméterenként megkezdődött az apadás.

Említest érdemel, hogy előző délután a Kápolnától kb. 80 méterre a város felé megcsúszott a nyúlzá és a víz megkezdett befolyani a védett területre. Szerencsére a gátfigyelők ezt idejében észrevették, és a hirtelenjében odaszállított homokzsákokkal sikerült a víz útját elgátolni.

Erre az időre a szentjánosi városrész, mint egy kis sziget a víztengerben küzdött a fennmaradásért. A város felé kb. 1 km szélességben a nyugati irányban csak Bátaszék felé 7 km-re volt található száraz terület. A körgáton belüli rész kb. 3/4 négyzetkilométer, ott mindenütt feltört és megjelent a talajvíz. A gát melletti házunknál a korábbi években az úttest alatt telefonkábel fektettek le, és mellette utat találva a házunk alatt, mint egy forrásból szaporodott a víz. Két nap alatt a Molnár utcában kb. 50 cm. magasságban, a Malomrév utca felében a Duna felé hasonlóan állt a víz. Krikovszky Vince bácsi városi képviselő-testületi tag - aki egyébként végig a házában maradt - a Molnár utca és Malomrév utca sarkán lévő háza előtti derékvastagságú vadgesztenyefa törzsébe egy régi kovácsoltvas szeget ütött a vízmagasság megörökítésére.

A kertekben mély, összefüggő vízfelület alakult ki, emlékeztetve az ott húzódó régi, nagyrészt feltöltődött Vajasakra. A víz a házak széléig ért. Mi a biztonságos esetleges menekülés céljára halászcsonakunkat a házunk mellé, a nádas oldalára kötöttük. A várható károk megakadályozására a Vízügyi Igazgatóság két nagy teljesítményű szivattyút telepített, és a Bajcsy Zsilinszky út felett szivattyúzta vissza a vizet a posványosi oldalra.

Ennek ellenére több ház rongálódott meg. Nekünk is mindkét házunknál a tűzfal megroskadt, és újlag kellett megépíteni. Mindenesetre a vízárdat levonulása után az élet hamarosan helyreállt. Az ázott kutakat, udvarokat fertőtlenítették, a visszaköltöző lakosok tífusz védőoltásban részesültek. A Posványosi oldalon, Kisbudában még a nyár folyamán az összedőlt házak árvízi segélyből újjáépültek.

Végezetül legyen szabad egy régi szentjánosi mondást megörökítenem, mely szerint: „Szentjánost a régi molnárok, halászok, hajósok parafára építették, és ahogy a Dunán emelkedett az árvíz, ugyanúgy vele emelkedtek a házak is.” Bár ennek a mondásnak ellentmond a szentjánosi kápolna bejáratánál megtekinthető márványtábla, amelyen az 1800-as évek végéről három esetben is megjelölték az akkori vízmagasságot”.

Kránicz Mihály

"A félelemes vízbetörést, mint látványt 12 éves gyereként éltem meg a Budai Nagy Antal utca 74. szám alatti családi házunk egyik ablakából nézve. Vasárnap este volt, úgy kb. 10 óra tájban első álmomból ébresztettek fel, a nagymamám hátsó szobájában ruhástól aludtam el. Teljes erővel, folyamatosan dudált a Posztógyár. A bátyámmal előre rohantunk a középső utcai nagyszobába, ahol a testvérem felhúzta a redőnyt és kinyitotta az ablakot. Borzalmas képtáruelt élénk, szabályos halálfélelem fogott el, hallva a dudáló gyárkérményt és a morajló víztömeget, ami a sötétben meg-megcsillanva még félelmetesebb helyzetet mutatott, mint másnap világosban. Szüleim, akik egész nap megállás nélkül mentették a padlásra az ingóságokat, rám parancsoltak, hogy nagyanyámmal azonnal induljunk el a keresztanyámékhöz. Házunktól mintegy 60-80 méternyire a Bodrogi utcai mélyedésnél már térdig erő vízben gázoltunk át, a nagyanyám a lefagyott úton elesett, alig tudtunk tovább menni, s emlékszem, nagyon féltem és borzasztóan fáztam".

Dr. Szilárd Illés

"Annyi bizonyos, nehéz leírni azt az érzést, amikor az emeletről látnunk kellett a környező utcák házait egymás után összeomlani. Két ladikkal már körbeveztük az utcákat, s láttuk a félig vagy egészen összeomlott házakat. Még a két patkolómesterünk - Szilvári József és Tenyér István - is néha-néha kételkedően nézett rám, s kérdezték: "Főnök, nem lenne mégis jobb kiköltözni?" Nem, mondtam én. Az épületnek

méteres falai vannak, megkérdeztem a vízügyi szakembereket is, mi a véleményük. Tehát maradtunk".

Veress Károly

"A bajai vasútnak a Duna-híd felé vezető hatalmas töltése, mint keskeny nyelv kigyózott a jőzsefvárosi, szentjánosi és bajaszentistváni "tenger"-részek között, s róla gyönyörűségében is borzalmas kilátás nyílt északra, délre. Mindenfelé csak a vadul hullámzó, hatalmas jégtáblákat sodró víz, víz, víz. (...) Olyan volt az egész vidék, mint a megbolygatott méhkas. Szinte az egész országból ide összpontosult az erő, a segíteni, menteni akarás".

Dr. Balanyi László

"A Duna-parthoz való közvetlen közelség és a mélyfekvés miatt a szentjánosi lakosság helyzete óráról-órára súlyosbodott. Sokan a belvárosba hurcolkodtak, míg többen a padlásokra. Nem egy olyan család volt Szentjánoson, amelyik az udvar közepén álló nagyladikba csomagolt, és nem volt hajlandó addig a háza területét elhagyni, amíg a víz az udvarban bent nem lett. (...)

Már az egész város lakossága éjjel-nappal mozgósítva volt, és az ország minden részéből - Budapest, Eger, Esztergom, Hódmezővásárhely, Jászberény, Kaposvár, stb. - mintegy 2 700 tehergépkocsit, földmegmunkáló-gépet, dömpert, exkavátort, roham- és ladikcsónakot rendeltek ide. Baja város terei, utcái zsúfolásig voltak civil és katonai járművekkel. A gépeket állandóan járaták, éjjel-nappal, hogy parancsra bármelyik percben indulhassanak...

A Vörös Hídhöz legközelebb a Gázgyár volt. Ennek a város felé siető főcsatornája a hid maradványainak robbantásakor megsemmisült. Megszűnt a gázszolgáltatás. Ezután a gyárat magát kellett védeni. Falait körgáttal vették körül. Esetleges robbanástól tartva a hatalmas tartályokból kiengedték a gázt".

Kosztá István

"A Dunához vezető Bajcsy-Zsilinszky út, az ötvenes években töltésként szolgált, és a környező mély fekvésű területeknél 3-4 méterrel magasabb volt az útpálya. Az út alatt a később épült vízi-színpad mellett, téglaboltozatos híd állt. Vörös színe miatt a bajaiak Vörös Hídnak nevezték. Jellegzetes, a városképhez tartozó, század eleji építmény volt, amely lehetővé tette, hogy a jelenlegi piactér mögötti fatelepre a Sugovicán keresztül, vízi úton érkező tutajos szálfát beosztassák. 1955-ben a Vörös Híd felőli oldalra betonfal és zsilip tábla épült, hogy az árvizek a híd mögötti, egészen a Deszkás utcáig húzódó mély területeket ne veszélyeztessék. Ma már szinte elképzelhetetlen, hogy a Vörös Híd mögött volt a halak ivóterülete, és a bajaiak egyik kedvenc horgász helye".

Szabó Lajos

"Figyelemre méltó küzdelem folyt a Ferenc-csatorna Déák Ferenc zsilipénél is. A zsilip fölött már átömlött a víz (mert nem volt ilyen nagy vízállásra méretezve), de a kapuk nem engedtek, és a zsilip is bírta a nagy nyomást. Homokzsákak százaival rakták meg, így megakadályozták, hogy a víz áttörjön. Ha ez nem sikerült volna, nemcsak a magyar terület, de tekintélyes jugoszláv terület is áldozatul esett volna".

Kosztá István

"Tassról Bajára rendeltek, ahol a Ferenc csatorna hajózsilipét kellett megvédeni a jég okozta rendkívül magas és igen gyorsan emelkedő árvize ellen. Ezt a feladatot Stimm Miklós mérnökkel együtt oldottuk meg. Ihrig Dénes kormánybiztosi megbízott útmutatása szerint minden szállított védelmi anyagot igénybe vehettünk, ami az országhatárig kb. 25 km-es árvízvédelmi töltés védelmére Bajára elindult dél felé.

A feladat fő jellemzője volt, hogy a zsilip terepszintjét mintegy 1,6 m magas nyúlgáttal, a zsilip felső, Duna felőli támkapuját pedig kb. 1,4 m magas, teherviselő ácsszerkezet-

tel kellett magasítani. A művelet sikerült. A magasítást ketten hoztuk össze a zsilipkezelővel, Gyulavári Józseffel.

A védekezés során 25 km hosszú árvízvédelmi töltés gátőreinek jelentéseit hallgathattuk a Deák Ferenc zsilip telefonjánál, ahol egy gátőr felesége azt jelentette, hogy a gátkoronán átbukó jégtáblák veszélyeztetik a gátórházat elsodrassal, ami be is következett később".

Dr. Wisnovszky Iván

"Az 1956-os jeges árvízkor a kisrezési erdészterületben - az ott tartózkodó tanyahajón - gyűltek össze erdészek, munkások, halászok, akik már nem tudták elhagyni a területet. Híreket róluk nem kapva, az erdőgazdaság központjában az a határozat született, hogy ételt, italt, meleg ruházatot, takarókat kellene oda vinni. De hogyan? Hiszen csak a jéggel elborított erdőn keresztül lehetett odajutni. De mivel? 5 ladik indult el 3-3 fővel. Haladni csak úgy lehetett, hogy az első ladikból kilépett egy személy a jégre, ráhúzta a ladikot és ránehezdedve betörte a jeget. Váltott személyvel és ladikkal így haladtunk előre. A kb. 5 km-es utat reggel 9 óra körül indulva, délután 5 óra érkeztünk meg. Mindenkit egészségesen találtunk. Nagy volt az öröm. Másnap a visszaút már jóval könnyebb volt".

Tuzson Tihamér

"1956. március 13-án a pörbolyi vasúti töltést átszakította a víz. Különös érdekességként említem meg, hogy éppen ebben az időben érkezett Budapestre a kormányküldöttek egy kocsiból álló motorvonata, és a kíséretükben lévő két sínautó. Közvetlen a vasúti töltés beomlása előtt a motorvonat és az egyik sínautó még szerencsésen átjutott Baja felé, de a második sínautó utasai a vízbe zuhantak. Az utasokat azonnal kimentették".

Kosztia István

"A kecskeméti hadtest-parancsnok március 14-én a hajnali órákban szűk törzsével együtt megjelent a "gátakon", és a helyzet ismerete nélkül "operatív" intézkedések sorozatát adta ki a védekezési munkák továbbvitelét illetően. Ezek az intézkedések bármennyire is jó szándékúak voltak, a valóságban nem egy esetben keresztették azokat az intézkedéseket, amelyeket részben a vízügyi szervek, részben a mi kis törzsünk korábban már kiadott".

Nemes Imre

„Baja körzetében a Csepel-szigetnél is nagyobb volt a keveredés. A város utcái az ország minden részéről oda irányított tehergépkocsikkal voltak telve. Munkájukról, eligazításukról azonban gyakran nem akadt, aki gondoskodik. Hiába ellenőrizte őket a rendőrség: az „ügyesebb” kocsivezetők nappal éjszakai, éjszaka nappali munkájukra, és mindenkor a szükséges pihenőidejükre hivatkozhattak. A Vízügyi Igazgatóság töltésszakaszain illetékes védelemvezetők személye nem volt ismeretes számunkra, kíséretükre érkezett műszakiak számára sem. A térképek titkosak, és egyébként is hozzáférhetetlenek voltak. A kormánybiztos helyi megbízottja itt is saját törzsén keresztül, annak személyzetével irányított, utasításairól a töltésen vagy tudomást szerezhettünk, vagy nem. Kiszállítottak ugyan minket valahová valamelyik védszakaszra, majd utána máshová, de máig sem tudom, ki volt az adott szakaszon a védelem vezetője, ki volt jogosult feladatot adni, s ő maga talán azt sem tudta, kiket küldtek szakaszára. A töltésen dolgozó katonák saját parancsnokaiknak engedelmességek, és nem lehetett róluk tudni, van-e egyáltalában kapcsolatuk a vízügyi igazgatással.

A déli határhoz közeledve egyes töltésszakaszokon „kék” galléros ÁVH-sokkal is találkozhattunk. Kiképzésükhöz híven kiválóan értettek ahhoz, hogy bárki illetéktelen felengedjenek a töltésre, de csallahatatlannal észrevették, és letakarítani próbáltak minden olyan műszaki szakembert, akinek védekezési feladata volt, vagy lett volna. Ilyen körülmények közt találkoztam először későbbi szegedi igazgatómmal,

Forgó Lászlóval, helyettesével Balló Bélával, akiknek hangos szóváltással sikerült az államot védő hatalom egy akkori képviselőjét meggyőzniük küldetésükről, s egyúttal a miénkről is, akik éppen oda érkeztünk".

Dr. Vágás István

"Bajáról a megmentett özállományt Kékhegyre, a szarvasokat Gödöllőre szállították, védett területre. Csak futólag említem meg, hogy miként a magyar Duna területén mindenütt, ahol robbantottak, bombáztak, úgy Baján is, igen nagy veszteség van a halállományban is. Mikor a víz visszahúzódott a józsefvárosi és kisbudai városrészekről, az apadó terület tele volt döglött halakkal. (...) A kisvadak után a leg súlyosabb veszteség a vaddisznó állományt érte. Nemcsak a kocák és számos kismalac pusztult el, de még a legerősebb egyedek is, pedig a kanok végkimerülésig küzdöttek (...) A rettenetes ár nemcsak gyárakat, üzemeket, raktárakat, laktanyákat, lakóházakat, templomot, paplakot rongált meg, hanem eddig fel nem értékelt, de igen jelentős kárt okozott a lakosságnak ingóságokban: bútortan, ruhaneműben, felszerelési tárgyakban, munkaeszközökben, tüzelőanyagban, télire elraktározott élelemben, gabonában és a takarmányfeleségekben is".

Kosztia István

"A zsiliptől az országhatárig terjedő nagyméretű árvízvédelmi töltés átbukás következtében több, mint 20 helyen átszakadt. A Margittasziget nevű, kb. 200 km²-nyi árteret jelentős mélységű árvíz öntötte el. Hírhí Dénés kormánybiztosi megbízott az árvíz 17 km hosszú lokalizációs vonalának védelmével, Dávod és Hercegszántó mellett. Utasítására azonnal indultam, és utánam küldött 24 teherautó védelmi anyagot. A védelem erősítésére számos műszaki követett. E feladat megoldására azonnal - az utolsó pillanatban - megkezdtem a lokalizációs vonalon három hídnyílás elzárását, amelyek nagy hozammal szállították a kitört Duna kártokozó vizét. Majd éjjel zseblámpával végigyalogoltam a 17 km hosszú lokalizációs vonalat, és letelepedtem Dávodon egy öreg házban. Ez volt a védelem központja.

Március 20-án táján kaptam értesítést, hogy Jugoszláviában egy töltésszakadás következtében kitört az árvíz, és az előntés hazánk irányában terjed, a "láncos kutya" (Tito marsall) határán keresztül. A feladat megoldásában többen vetünk részt irányítóként, hiszen 12 óra alatt kellett elkészíteni egy új lokalizációs töltésszakaszt 700 m hosszon egy földút mentén, aminek mintegy 2 m magas vizet kellett az előntésben megállítania. A munkát sikerrel teljesítettük Tarczy Sándorral és Lenkei Tiborral karöltve. A műveletet egy kotrógéppel és 1500 m hosszú szekérlánc folyamatos mozgatásával oldottuk meg, négy földzsákosoros nyulgát kiépítésével.

A lokalizációs vonal védelme során nem használhattunk műanyag fóliát, mert akkor a fólia ismeretlen volt hazánkban. Helyette igen hasznos védelmi eszköz volt a rőzse, amelyből „szőnyeget” készítettünk, és kövekkel terhelve el tudtuk zárni 2 m széles hídnyílást is, amelyen keresztül 30-50 cm mély víz ömlött a mentett oldalra.

Nyomasztó emlékem volt az a 17 km-es éjjeli helyzetfeltáró bejárás, amelyet a margittaszigeti előntés második éjjelén tettem a lokalizációs vonalon. A süket csendben kb. negyedóránként távoli robajt hozott az előntött víz jeges tükre, ami egy-egy lakóépület vagy gazdasági melléképület összemomlásának zaja volt. Akkor éjjel több száz épület omlott össze, amelyeknek lakóit később a fákról szedték össze a mentést végző utászkatonák. (...) Megrázó élmény volt a hercegszántói lokalizációs töltés építése előtt három vályog tanyaépület lakóival közölni hajnalban, hogy költözzenek ki a házból, mert előntés közeleg s 10-12 óra között össze fog dőlni a házuk. Nem hitték el a közlést. Majd gördülő vízful-

lámával megérkezett a víz, és a szemük láttára omlott össze a hársor. A baromfik a kerti fákra menekültek, a lakók pedig máról holnapra kereshettek új otthont. Ez az árvízkatasztrófa szörnyűsége, ami több ezer családot sújtott 1956. kora tavaszán".

Dr. Wisnovszky Iván

"A mohácsi oldalon folyó eseményekről az ott kialakult helyzetről sem a hadosztályparancsnoknak, sem a hadosztály törzsnek nincs semmiféle információja".

Nemes Imre

"A mentési munkálatokat Mohács-szigetről azonnal megkezdjük. Szomorú tény volt, hogy a polgárok által mentett kolbász-szalonna-sonkából katonáink egy falatot sem kaptak. Mivel élelmezésünk gyér volt, Pécsről egy ávós alezredes egy teherautó élelmet hozott. Megjegyzem, se telefon-, se rádió összeköttetésem nem volt senkivel. A mentési munkákat úgy, ahogy tudtuk, éjjel-nappal folytattuk."

Varga Tibor

"Külön kell szólnom a legdélebbi magyarországi község, Hercegszántó védelméről. A határon túlról visszaduzzasztó Duna-víz egy völgyeleten át folyhatott volna rá a lakott terület egy részére. Az árvíz után értesülhettem csak, hogy Wisnovszky Iván barátom volt a völgyeletet keresztelő töltés építésének megtervezője és végrehajtója, Tarczy Sándor és Lenkey Tibor a munka további irányítói. Ebből a hercegszántói iskolába települve - ahol a fűtés és élelmezésünk is akadozott - csak a következők váltak számomra is tudatossá:

Valamelyik este a községi hangosbeszélő "veszélyben községünk" szavak gyakori ismétlésével riadt hangon minden helyi felnőtt férfi-lakost (lapáttal, ásóval felszerelve) sürgősen a főtérre hívott. Tarczy Sándor az előző napon járt Hercegszántón. (Véletlenül) én is találkozhattam vele. Tisztáztuk a kormánybiztos megbízottjától kapott, védelmet irányító beosztását, s megbeszéltük, hogy éjjel én is szolgálatba állok az épülő, a községet délről védő keresztgátnál. Közben Hercegszántóra érkezett a győri igazgatóság autóbuzsán Sümeghy Mihály mérnök (akivel azután összesen három árvízvédekezésen dolgoztam együtt) egy csoport vízügyi dolgozóval. Hozzá - és embereihez - csatlakoztam. Mielőtt kimentünk volna a keresztgáthoz, az ő gyors intézkedése nyomán hazaküldtünk minden fölösleges helyi lapátost. Megtartottuk a földmunkában jártas kisebb létszámú csoportot, és megszerveztük a billenő teherautók körforgalmát a főtéri homoknyerő helytől a keresztgáthoz túlvégéig, a homok, illetve a homokzsákok lerakásáig, s az üres autók visszatérteig. (1965-ben - amely árvízvédekezésben szintén résztvettem - saját ásványrárói védszakaszán Sümeghy Mihály hasonló körforgalommal, hosszabb védszakaszon is mintaszerűen megszervezte a homokzsák töltésére szolgáló anyag folyamatos szállítását). Hideg, havas és szeles éjszaka volt, a legzordabb talán az egész árvízvédekezés során. A keresztgáthoz kétségtelenül felépült, és csak a kívül maradt házak roskadtak össze - szemünk láttára. Hercegszántó viszont sikeresen megmenekült az elöntéstől.

Dr. Vágás István

"A karapancsai szivattyútelepről: a nagy lendülettel érkező víz a beölezzett fát magával vitte a mai Jugoszlávia területére. Szüleim egy hétig éltek a padláson kialakított szükség-lakásban, miután a kitelepítésben tevékenykedő katonák parancsnoka intézkedett a család Hercegszántóra történő betelepítéséről. A katonák éjjel-nappal járőröztek motorcsónakkal és a bajba kerülteket mentették. Az árvíz megérkezését követő 2-3 órán belül a budzsaki tanyavilág vertfalú épületei összedőltek. Csak a téglá épületek maradtak meg. (A karapancsai kastély és a régi hercegi épületek, Hódunán a magtár és a szivattyútelep). Hercegszántóra menekítették ki Homorúd települést is. Igen komoly gondot okozott az akkori

vezetésnek a menekültek ellátása. Húsvétkor még csónakkal kötöttünk ki a lakás bejáratánál".

Bognár József

"Személyes élményt jelentett az együttműködéssel kapcsolatban Törőcsik Gyula főmérnök, akkori hivatali előjáróm, aki a védekezés során mindig tudta, mit célszerű cselekedni, és határozott intézkedései egész életre irányt mutattak a vízkár elhárítása során. Igen imponáló volt a tassi árvízkatasztrófa bekövetkezése után dr. Horváth Sándor szakértő higgadt helyzetértékelése és tanácsadása a védelem vezetőjének, Dégen Imre főigazgatónak. Mód felett imponáló volt Ihrig Dénes bajai kormánybiztos-helyettesnek higgadt irányítása a katasztrófa tetőzése idején, aki hasznosítani tudta társulat-vezetési helyi tapasztalatait bölcs intézkedésekkel. Nem felejtettem el Stimm Miklós győri mérnök határozott értékeléseit és cselekedeteit a Deák Ferenc zsilip védelmében. Végül említtem Tarczy Sándor mérnök határozottságát, aki megtalálta a tárgyalás jó hangvételét akkor is, amikor a határőrség lelövésével fenyegette meg az embermentő cselekvés idején. Sajnos, többször annyira fokozta beszéd-gyorságát (féktelen hadarását), hogy iránymutatását megértés hiányában csak hézagosan teljesíthettem. Igaz, így a cél teljesítése mindig sikeres volt".

Dr. Wisnovszky Iván

"A családok javarészét mér két nappal a robbantás előtt kivitték a veszélyes területekről. A robbantás előtt hatalmas rohángálás kezdődött, az emberek menekültek a gátakról, tanyákról, sokszor egy élet munkáját hátrahagyva. A robbantás után 6-7 m magas, jeges vízoszlop zúdult az árterbe, a kisebb tanyákat, a jószágokat maga előtt söpörve. Volt aki a végsőkig várt a meneküléssel, aztán versenyfutás kezdődött gyalogosan, lovas kocsival. A víz bögött, s már mindenki csak egy valamit akart menteni, az életét. Volt ott egy Szlovákiából áttelepített testvérpár, V-ék. Ők elkéstek - talán féltek megint menekülni. Május elsején mehettünk vissza szét nézni a tanyán. Semmink sem maradt. Anyám terítón nyújtott tésztát literes üveggel. A legszörnyűbb a sok elpusztult állat felfúvódott teteme volt. Azt nem lehet elfelejteni. Volt egy nagyon vad, afféle tanyai kutyánk. Láncra volt kötve a szilvafához. Szerencsére a lánc elég hosszú volt, a fa tetejéről szedték fel a csónakba. Nem volt az többet se vad, se mérges. Az udvarban 5 méter magas víz állt, de bent a szobában is elérte a 3 métert".

Bari Józsefné Nagy Mária

„Az 1956. évi jeges árvíz bizonyosan nem ismétlődhet meg maradéktalanul. Arra azonban számítanunk kell, hogy a hideg idő okozta sajátos katasztrófák előfordulhatnak hazánkban, máshol, és más vízkárt okozó jelenségekkel. A védekezés sikerének alapja az előjelek szakértő érzékelése, a védekezés szervezetsége és gyorsasága. Fontos, hogy az arra hivatottak legyenek képesek hatékony együttműködésre, önzetlen áldozatkészséggel vegyítve. Álljanak rendelkezésre a kárelhárítás eszközei".

Dr. Wisnovszky Iván

"A jeges árvizek ugyan elég ritkán fordulnak elő, mégsem lehetetlenek. A Duna mentén kétségtelenül ma (2002-ben) lényegesen nagyobb a biztonság, mint 1956-ban. A töltések mintegy 2 méterrel magasabbak, kellően testesebbek azóta. Jégtörő flotta is működik a Dunán, és az sem közömbös, hogy az ausztriai vízerőművek a jegesedést korlátozzák, ezzel is enyhítve a magyar folyószakasz terhelését.

A vízügyi szolgálat vezetője már az 1960-as évtizedben elérte az árvízvédekezések kettős, vagy többszörös irányításának megszüntetését. A hatóságok, segéderők azóta elismerték, hogy csak a vízügyi szervezet szakszerű irányításával lehet eredményes bármely árvízvédekezés. A védszakasz illetve a vízügyi igazgatóság védelemvezetőjének, a szükség esetén kinevezendő kormánybiztos vezetésének egysége

szükséges, de egyben elégséges is ehhez. Ha manapság egyes, a vízügyi szervezeten kívüli, az árvízvédekezéseknél kétségtelenül hasznos munkát végző, de kisebb vízügyi szakképzettségű és tapasztalatú további szervezetek irányító szerepet igényelnének, vagy gyakorolnának, az 1956. évi jeges árvíz szervezatlenségeinek és ellentétes intézkedéseinek példái intenek a védekezés egységének és eredményességének elválaszthatatlanságára”.

Dr. Vágás István

Meggyőződésünk, hogy az árvíz a - Duna-menti régió, de az egész ország számára megrázó, összefogást, egyirányú cselekvést igénylő - néhány hetének nemcsak dokumentumokban, emberi sorsokban, emlékezetben, hanem az ország életében is nyoma maradt. Ugyanakkor nagy tanulság-tapasztalat a vízügyi ágazat, a szakma számára is. A rendkívüli jeges ár ellen folytatott emberi küzdelem - minden erőfeszítés ellenére - akkor csak részeredményeket hozhatott (az életvédelem, kármentesítés, mentés, műtárgyvédelem vonatkozásában).

A jeges ár levonulásával és az elöntött területeken lévő víz visszavezetésével, szivattyúzásával egyidőben, március végén megkezdődött a töltésszakadások helyreállítása. Az ismétlődő és bármikor előfordulható nagy és veszélyes árvizek (1941, 1956, 1965) újból indokolták, hogy mindenekelőtt a Duna magyarországi alsó szakaszának bal parti töltését kell magasítani és megerősíteni. A védvonalak fejlesztésének több évtizedes időszaka kezdődött. Az országhatártól Dunapatajig közel 5 millió m³ föld beépítésével a töltéskorona most már a mértékadó vízszint fölött minimum + 1 méter magasságra épült ki, a korona szélessége 6 m, a töltés alapszélessége pedig 45-60 m közötti. Így e korábban legveszélyeztetettebb folyamszakaszon a fővédvonal magassága, keresztmetszete, a rézsűk kiépítettsége megfelelő, a gátszakadás árvízveszély esetén emberi-számítások szerint - kizárt.

A töltésen épített (épülő) szilárd burkolatú, korlátozott használatú út elsősorban árvédelmi, másodsorban turisztikai célú (kerékpárút). A tapasztalatok szerint ilyen út mellett az árvíz elleni védekezés hatékonyabb, kevésbé költséges. És -

mint 2002. január-február hónapjaiban láttuk, tapasztaltuk (Baja-Sugovica, téli kikötő) - szükség szerinti beavatkozásra kész a jégtörő flotta. Az utolsó nagyobb jégtörési tevékenység 1985. februárjában egy hónapig tartott, ekkor a jégtörő flotta 4 hajója az országhatár és Vukovár között dolgozott.

A folyamatosan karbantartott erős és magas töltés, a jól felkészült szakember-gárda, a szervezettség, az állandó készenlét, a nemzetközi együttműködés - bár 1956. márciusának dunai jeges árvizét nem tudja feledtetni - reményt ad arra, hogy nem ismétlődhet, történelem és emlék marad.

A forrásként használt dokumentumokat a *Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára* (Kecskemét), az *Ady Endre Könyvtár* (Baja), a *Nagy Lajos Könyvtár* (Kalocsa), a *Türr István Múzeum* (Baja), az *Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás Könyvtár és Médiatára* (Baja) bocsátotta rendelkezésünkre.

Visszaemlékezők: *dr. Balanyi László* tanár (Baja-Bécs); *Bari József* művezető (Nagybaracska); *Bari Józsefné* könyvelő (Nagybaracska); *Bognár József* polgármester (Hercegszántó); *Kosztai István* református lelkész (Baja); *Kránicz Mihály* főkönyvelő (Baja); *Nemes Imre* ezredes (Székesfehérvár); *Szabó Lajos* mérnök (Baja); *Szegfű Tibor* hajóskapitány (Baja); *dr. Szilárd Illés* mérnök, jogász (Baja); *Thuránszky Béla* mérnök (Baja); *Tuzson Tihomér* mérnök, főiskolai tanár (Baja); *Varga Tibor* vezérőrnagy (Budapest); *dr. Vágás István* mérnök, címz. egyetemi tanár (Szeged); *Veress Károly* igazgató (Baja); *dr. Wisnovszky Iván* mérnök, főiskolai tanár (Budapest).

Készleges közreműködésüket ezúton is köszönjük.

Az e cikkhez technikai okokból nem mellékelte a számítógépes grafikát *Klossy Irén* grafikusművész készítette *Bérci László*, *Beiwinkler Győző*, *Dila Dénes*, *Gálai Antal*, és *dr. Wisnovszky Iván* archív felvételeinek felhasználásával.

Valamennyi dokumentum eredeti példányát, vagy másolatát teljes terjedelmében a bajai *Alsó-Duna völgyi Vízügyi Igazgatóság* könyvtára őrzi.

(2002. tavaszán)

Ice flood on the Southern Hungarian Danube, 1956

Faludi, G. - Szádeczky, A.

Abstract:

At the end of the winter 1955/56 many reason superponated and caused catastrophical ice flood on the southern Hungarian Danube. Main characteristics were as follows: hard, long winter; harch freeze; different melting conditions along the River Danube; heavy rainfall; fast runoff. Unprecedented changes between high and low temperatures resulted in full freeze of the river over 100 km reach producing: newer and newer floods, cold waves; occasional ice move; ice tables freeze and sticked together this phenomena formed 2-6, 7-11 m width ice jams; strong wind. Fast increasing of water level, uncertainly slow ice flow, floods with strong backwater effects on tributaries (Sio, DVCS, Dráva) were the phenomenons which had not been experienced before. Pictures in words are: small and weak dikes -defence work, defence work - evacuated villages, dam failure, inundated areas, deposited silt all around. In the first half of our complication several mosaics were taken from the general report (14/04/1956) of the head of Lower Danube Valley Authority of that time and from the Public Record Office of Bács-Kiskun county. In the second part of writing some articles were selected from the National and local news in march of 1956. At the end few memory of witnesses are published, occasionally in full length.

Keywords:

ice flood, dam failure, life protection, rescue, technicality, localisation, strong and high dike,organisation